

Συμπληρώθηκαν ενενήντα χρόνια από την Οκτωβριανή Επανάσταση και σχεδόν είκοσι χρόνια από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και των Λαϊκών Δημοκρατιών της Ανατολικής Ευρώπης. Το σημερινό τεύχος της Ουτοπίας δεν έχει τον χαρακτήρα ενός τυπικού αφιερώματος στην εποποιία και στην τραγωδία της Σοβιετικής Ένωσης.

Με την κατάρρευση, οι «ιδεολόγοι» βιάστηκαν να προφητέψουν το «τέλος της Ιστορίας». Όχι βέβαια κάποια ολοκλήρωση της ανθρώπινης περιπέτειας σ' ένα επίπεδο (με τον τρόπο που ο Χέγκελ προέβλεπε την άρση της αλλοτρίωσης της απόλυτης Ιδέας) αλλά ένα τέλος χθαμαλό, με τα ανθρώπινα όντα παραγωγούς και καταναλωτές στα πλαίσια μιας «δημοκρατίας» χωρίς νόημα. Σύντομα οι νέοι προφήτες διαψεύστηκαν. Η Ιστορία συνεχίζεται με νέους πολέμους, με νέες μορφές εκμετάλλευσης, με μια σκοτεινή προοπτική που μπορεί να «ολοκληρωθεί» με τις φλόγες ενός πυρηνικού ολοκαυτώματος. Η τραγική προειδοποίηση της Ρόζας Λούξεμπουργκ, «σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα», είναι σήμερα περισσότερο επίκαιρη από ποτέ!

Γιατί λοιπόν ένα αφιέρωμα στην Οκτωβριανή Επανάσταση; Το «σοσιαλιστικό στρατόπεδο κατέρρευσε μετά από 70 χρόνια μεγαλείου και τραγωδίες. Μένει η Κίνα, η οποία πραγματώνει την στροφή προς τον καπιταλισμό σε συνθήκες που θυμίζουν την φάση της πρωταρχικής συσώρευσης του καπιταλισμού, η Βόρεια Κορέα, για την οποία αν ελάχιστα γνωρίζουμε, και το Βιετνάμ, που έχει ανοίξει και αυτό τις πόρτες του στην «οικονομία της Αγοράς». Μένει τέλος η Κούβα, όπου η επανάσταση επιβιώνει παρά το εμπάργκο και τον ιδεολογικό πόλεμο.

Ο σοσιαλισμός αποδείχτηκε λοιπόν μια ανέφικτη Ουτοπία, η ευγενέστερη ίσως από όσες οραματίστηκαν οι Φιλόσοφοι; Υπάρχει μήπως κάποιο ανθρωπολογικό εμπόδιο – ή δήθεν εγωιστική ανθρώπινη φύση – το οποίο καθιστά ανέφικτη μια κοινωνία αλληλεγγύης και ελευθερίας; Η «μοίρα» της ανθρωπότητας είναι γραμμένη στα γονίδια μας, όπως υποστηρίζει ο σύγχρονος βιολογικός αναγωγισμός;

Η ιστορία δεν έχει τελειώσει και αποτελεί μια αβάσιμη «προφητεία» η άποψη ότι ο καπιταλισμός αποτελεί την τελική μορφή κοινωνικής συμβίωσης. Ανάγκη συνεπώς να ανιχνεύσουμε τις λανθάνουσες δυνατότητες του σημερινού κόσμου. Αλλά για να έχει μέλλον μια σύγχρονη Αριστερά, οφείλει να ξεκαθαρίσει τους λογαριασμούς της με το παρελθόν. Να ανιχνεύσει τα αίτια της κατάρρευσης – τις μεγαλύτερες, από μια άποψη, τραγωδίες της Ιστορίας. (Η τρέχουσα αστυνομική αντίληψη περί προδοσίας και ανατροπής, όχι μόνο δεν αποτελεί ερμηνεία, αλλά σμιστά «επιστημολογικό εμπόδιο, στην κατανόηση του προβλήματος). Να εξηγήσουμε λοιπόν το παρελθόν. Να κατανοήσουμε τα αίτια της παρακμής του εργατικού κινήματος στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες. (Γιατί, αλήθεια η ανάπτυξη του εργατικού κινήματος είναι αντιστρόφως ανάλογη με την ανάπτυξη των «παραγωγικών δυνάμεων»; Αυτό δεν αντιφάσκει με τη μαρξιστική αντίληψη της Ιστορίας;). Να ερμηνεύσουμε τον εκφυλισμό των αντιαποικιακών

επανατάσεων του εικοστού αιώνα. Να κατανοήσουμε τη δυναμική των «αναπτυσσόμενων» χωρών στις οποίες εισβάλει και τις οποίες υποδουλώνει, με νέα μέσα, ο παγκοσμιοποιούμενος καπιταλισμός. Τέλος, να κατανοήσουμε το νέο που αντιπροσωπεύουν τα κινήματα των χωρών της Λατινικής Αμερικής και όλα τα προηγούμενα με βάση τη μαρξική θεωρία, η οποία αναδραστικά θα κριθεί από την ικανότητά της να κατακτήσει τον σημερινό κόσμο.

Και η Ουτοπία; Το ελάχιστο που θα μπορέσει ίσως, είχε ήδη προσδιοριστεί πριν από δεκαπέντε χρόνια: Κριτική του Παρόντος – ανίχνευση των λανθανουσών δυνατοτήτων του. Το σημερινό αφιέρωμα εντάσσεται σ' αυτή την προσπάθεια: Θα επιχειρήσουμε, σ' αυτό το τεύχος αλλά και με κείμενα που θα ακολουθήσουν, να συμβάλλουμε, με τις μικρές μας δυνατότητες στην ερμηνεία της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης, των άλλων σοσιαλιστικών χωρών, και της στροφής των υπόλοιπων προς την «οικονομία της αγοράς». Θα επιχειρήσουμε δηλαδή να συμβάλλουμε στην κατανόηση του χαρακτήρα της Οκτωβριανής Επανάστασης. Στην κατανόηση των επιτευγμάτων της και την ίδια στιγμή των νέων αντιθέσεων που άρχισαν να αναφύονται από τα πρώτα χρόνια της σοβιετικής εξουσίας, στην ωρίμανση αυτών των αντιθέσεων, στην αδυναμία των σοβιετικών να πραγματοποιήσουν μια νέα επανάσταση και στην αναπόφευκτη κατάρρευση. Μια τέτοια οπτική μπορεί να αποφύγει τις δυο αντίθετες, αντιμαρξιστικές «ερμηνείες»: την άποψη κατά την οποία αιτία ήταν η προσωπολατρεία και ο Στάλιν, και την διαμετρικά αντίθετη, κατά την οποία όλα πήγαιναν καλά μέχρι το θάνατο του Στάλιν και τον ερχομό των «προδοτών». Τέλος, αξίζει να συζητηθεί η άποψη κατά την οποία το χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων καθόρισε τελειδίκα το μέλλον της Σοβιετικής Ένωσης. Επίσης, αξίζει να συζητηθεί η διαφορετική ερμηνεία, κατά την οποία στην πρώτη περίοδο η πορεία καθορίστηκε κυρίως από το χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης και τις αρνητικές διεθνείς συνθήκες, ενώ προς το τέλος αποφασιστικό ρόλο έπαιξαν οι ιστορικά ανέκδοτες αλλοτριωτικές παραγωγικές σχέσεις και ευρύτερα το σύνολο των κοινωνικών συνθηκών. Η δεύτερη αυτή άποψη αφήνει περιθώριο για προσδιορισμό του ρόλου του υποκειμενικού παράγοντα, ενάντια στον ντετερμινισμό τόσο της οικονομικο-τεχνοκρατικής ερμηνείας, όσο και στην μοιρολατρεία του δομισμού.

Μεγάλα ερωτήματα, μικρές δυνάμεις. Αλλά αυτό δεν σημαίνει παραίτηση. Εκτός από το αφιέρωμα, το σημερινό τεύχος περιλαμβάνει, όπως πάντα, επίκαιρα άρθρα και σχόλια, κριτική βιβλίου και εικονογραφείται με έργα του Jules Grandjouan, επιλεγμένα από τη Μαρία Κοκκίνου.